М. Ганіткевич, М. Никипанчук
Національний університет "Львівська політехніка"
79013, м. Львів, вул. С. Бандери, 12

СТАНДАРТИЗАЦІЯ НАЗВ ХЕМІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЇХ В ОСВІТІ І НАУЦІ

Ще у 1819 році шведським хеміком Берцеліусом запроваджена хемічна символіка, яка у загальному збереглася до сьогоднішнього дня. За символ елемента було прийнято першу або першу і другу літеру латинської або грецької назви елемента, наприклад: As- арсен, Ag- (аргентум) срібло, Sb- стибій. В українській термінології до початку XX ст. користувалися народними назвами запропонованими Левченком, наприклад, душець- азот, глинець - алюміній, солець- натрій і ін. В період "золотого десятиліття" українська хемічна термінологія була підпорядкована міжнародним нормам. В 1927 р. у Харкові відбулася всеукраїнська нарада з питань хемічної термінології. На нараді ухвалено пристосувати існуючі міжнародні назви хемічних елементів до норм української мови, а саме замінити латинське закінчення назви на "ій", а там де є закінчення "um" залишити тільки корінь слова. Наприклад, Aluminium – алюміній, Natrium – натрій, Zincum– цинк, а для елементів, які відомі людству від багатьох століть, зберегти народні назви, тобто азот, водень, вуглець, залізо, золото, кисень, мідь, оливо, ртуть, сірка, срібло, цинк.

В період уніфікації української термінології під російську з 1935 року частина українських назв елементів була замінена на російські: миш'як, вісмут, свинець, сурма і ін. В час утвердження української державності появилися дві тенденції: а) повернути національну українську термінологію і б) впровадити латинізовані інтернаціональні терміни на заміну національних термінів. В 1994 році Держстандартом України опубліковано стандарт "Елементи хімічні та речовини прості. Терміни та визначення основних понять. Умовні позначення" ДСТУ 2439-94, розроблений у Київському університеті ім. Т. Шевченка під керівництвом проф.Корнілова М.Ю. В стандарті усі українські назви хемічних елементів замінені на латинізовані (інтернаціональні) назви, отже золото передається як Аурум, мідь- Купрум, вуглець- Карбон, кисень- Оксиген і т.д. Розробники стандарту вважають, що це полегшить входження України в Міжнародний і Європейський інформаційний простір. Однак, уважний огляд термінів елементів інших країн (Росії, Англії, Німеччини) показує, що ні в одній із них національні терміни хемічних елементів не відкинені і не замінені латинізованими. В російській термінології збережено 18 народних назв, в німецькій – 12, в англійській – 9.

Наприклад, Au- золото (рос.), gold (англ.), Gold (нім.); відповідно Ag– серебро, silver, Silber; Cu – медь, copper, Kupfer; Fe – железо, iron, Eisen; Pb – свинец, lead, Blei; Sn- олово, tin, Zinn; O- кислород, oxygen, Sauerstoff; C- углерод, carbon, Kollenstoff; H- водород, hydrogen, Wasserstoff.

Щоправда, стандарт допускає для простих речовин використання як українських термінів, так і латинських термінів, навіть надаючи їм перевагу. Наприклад, за стандартом назва елементу Станум, а простої речовини: β- станум, сіре олово, сірий станум. Такий підхід у скорому часі приведе до заміни в українській термінології національних назв простих речовин на латинізовані "природним шляхом", бо аналіз термінологічної літератури показує, що ні в одній з сучасних термінологій немає двох різних назв для елемента і простої речовини, утвореної цим же елементом (крім вуглецю і кисню). Ця термінологія активно пропагується і впроваджується в життя. Видано підручники для шкіл, розповсюджено ряд таблиць хемічних елементів, публікації в журналах. Це призведе до того, що скоро українська термінологія з хемії і природничих наук буде практично витіснена. В середніх навчальних закладах, де вивчають назви елементів, а не простих речовин, національні терміни хемічних елементів дуже скоро забудуться і це призведе до значних втрат в українській лексиці і лексикографії.